

Araştırma Makalesi-Research Article

HRİSTO BOTEV'İN ŞİİRLERİNDE TÜRK İMAJI

Ayşe Tuğçe KONAC*

ÖZ: İmaj çalışmalarının temel çıkış noktasının 'ötekini' tanımlamak olduğu düşüncesi hâkimdir. Elbette ki, bu çalışmayı ele alırken sadece "ötekini" yansıtmayı düşünülmemektedir. İmajın farklı disiplinlere örneğin; iletişime, tarihe, psikolojiye, siyasete, sosyolojiye, edebiyata bağlı olduğu da bilinmektedir. İmaj, edebi eserlerde metindeki anlatımın daha etkileyici, daha canlı ve işlevsel olması için kelimeler aracılığıyla bir fikir birleşiminin yansımasıdır, bu doğrultuda imaj çalışmaları kelime ile yönlendirilir. Bu çalışmada ortaya konmaya çalışılacak olan, 'öteki' konumunda olan biz Türklerin Hristo Botev tarafından nasıl algılandığı ve okuyucusuna nasıl aktarıldığının tespiti olacaktır. Bulgar Edebiyatında bu imaj birtakım değişken politikalar çerçevesinde bir propaganda unsuru olarak kullanılmıştır. Bu propagandalar ve onun kültürel belleğe aşamalı olarak yerleştirilme süreci, sistemli bir şekilde oluşarak Bulgar milliyetçiliğini temsil eden ulusal kavramlar ve amblemi Botev olan Bulgar milliyetçi kavramların açıklığa kavuşturulduğu net hatlar ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma, 1876'da Nisan Ayaklanması sırasında ölen şair ve devrimci kahraman figürlerden biri olan Hristo Botev ve onun şiirlerindeki Türk imajına odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hristo Botev, Öteki, Türk İmajı, Bulgar Milliyetçiliği, Nisan Ayaklanması.

* Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, atugcekonac@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4057-6245.

TURKISH IMAGE IN HRISTO BOTEV'S POEMS

ABSTRACT: There is a prominent view that qualifies the starting point of image studies as defining the “others”. While considering this study, it is not intended to reflect only the “other”. Image to different disciplines; It is also known to depend on communication, history, psychology, politics, sociology, literature. Image is a reflection of a combination of ideas through literary works to make the expression in the text more impressive and more vivid, Therefore, image studies are guided by words. This study will try to prove how Hristo Botev defined us Turks as others, and how he transferred this to his readers. This image in Bulgarian Literature has been used as propaganda within the frameworks of some political views. This propaganda and the process of them being enforced into the cultural memory have formed systematically; thus, creating these clear lines where nationalist concepts of Bulgarian nationalism, whose symbol is Botev, are clarified. This study focuses on one of the revolutionary heroes, poet Hristo Botev, who died in April Uprising in 1876, and the Turkish image in his poems.

Keywords: Hristo Botev, The Other, Turkish Image, Bulgarian Nationalism, April Uprising.

GİRİŞ

Edebi eserler; sözcükler aracılığı ile okuyucu ve yazar arasındaki bir fikir birleşiminin yansıması olmakla beraber, zihinde tasarlanan bu fikir birleşimi hayal gücü ile tüm okurlarda farklı izler bırakarak iç duyguları açığa çıkarmaktadır. İmaj ise bir edebi eserdeki anlatımın daha etkileyici olmasını sağlayan algının başlıca mekanizmasıdır. Bir imajı yazar; toplum, ideolojiler, sosyal ve tarihsel olaylar, inançlar aracılığı ile oluşturmakta ve kendine has tanımlamalarla üslubun unsurlarından faydalanarak iç dünyasının yansımalarını göstermektedir. Böylelikle yazarlar imajı kullanarak bir sistem oluşturmakta ve bu doğrultuda söz konusu sistem ideolojik bir bakış açısına dönüşüp toplumsal bir öğreti oluşturabilmektedir. Bireysel ve toplumsal alanlarda oluşturulmuş imajların, özellikle de kalıp yargıların gücü büyüktür, çünkü insanların düşüncelerini etkileyebilmektedir. Bu yüzden imaj konusunu çalışılırken amaç, yazar tarafından aktarılan bir olguyu desteklemek veya karşı çıkmaktan ziyade, bu imajı doğuran zihniyeti ortaya koyabilmek olmalıdır.

1. BULGAR EDEBİYATINDA HRİSTO BOTEV İMAJI

Yüzyıllar boyunca edebi eserlerdeki imajlar farklı şekillerde milletin oluşum süresince devrin şartlarına uydurulmaya çalışılmıştır. 17. yüzyıldan itibaren önde gelen Bulgar din büyükleri, eski tarihlerine dair bilgi vererek hem dinin öğretilerini halka aşılamaı hem de ortak bir tarih şuuru oluşturmaya hedeflemiştir. Ağırlıkla din adamları ve kısmen eğitim görmüş kişiler Bulgar edebiyatında eserler kaleme almış ve kopyalama yoluyla çoğaltmıştır. Bu nedenle Eski Bulgar edebiyatındaki metinlerin çoğu Hıristiyan cemaate hitap etmekte, genellikle okuma yazma bilmeyen Bulgar nüfusun önemli bir kısmını etkilemektedir. Bu bağlamda kitlesel tutumların ve imajların şekillendirilmesinde bu tarz metinlerin de önemi büyüktür. Bulgarca da dâhil olmak üzere Hıristiyan dini metinlerinde, Bulgarlar ve Türkler arasındaki ayırım çizgisini, dini farklılık belirlemektedir. Dahası, Hıristiyan dendiğinde sadece Ortodoks Hıristiyan kapsanıyor, Katolikler de Müslümanlar ile eşit derecede kâfir veya yarı kâfir olarak kabul ediliyordu.¹ 18. yüzyıla kadar etnik köken kullanımı nadir olsa da Hıristiyanlıkta Müslümanlar için özünde küçümseyici ve aşağılayıcı olan söylemler kullanılmaktadır.

Her milletin edebiyatında olduğu gibi Bulgar edebiyatında da Türkler, Yunanlar, Bulgarlar, Yahudiler vd. yazarlar tarafından zihinlerinde tasarladıkları gibi özel yönleriyle tasvir edilmiştir. Ancak çoğunlukla zihinlerde tasarlananın ayırım çizgisi esas olarak dini inanca dayanmaktadır. Ortodoksluk Bulgar inancı, İslam ise Türk² inancı olarak görüldüğünden, Bulgar edebiyatında Türkler diğer milletlerle ilişkilendirildiğinde “yabancı”, “öteki”³ konumunda yer almaktadır. Milli bilincin kazanılmasındaki

¹ Olga Todorova, *Pravoslavnata tsărkva i bălgarite, XV-XVIII vek*, Prof. Marin Drinov, Sofya 1997, 237-253.

² Bulgarların milli bilincinde “Türk” kelimesi Osmanlı idaresini, Osmanlıları ve doğal olarak Müslümanları ifade etmektedir.

³ Bulgar tarih ders kitaplarında Türklerin “öteki” olarak imajı “Nay-razlıçniyat säsed” (“En Farklı Komşu”) başlıklı çalışmada detaylı şekilde işlenmiştir. (Myumyun İsov, *Nay-razlıçniyat säsed. Obrazăt na osmansite (turtsite) i Osmanskata imperiya (Turtsiya) v bălgarskite učebnitsi po istoriya prez vtorata polovina na XX vek*, IMIR, Sofya 2005.

adımların sağlam atılabilmesi net sınırların belirlenmesini gerektiriyordur. Bu sınırlar geçmişin gölgesinde “öteki” vurgusu ile yeni mitlerin ve hatta düşmanlığın yaratılmasına yol açmaktadır. Böylelikle 15. ve 18. yüzyıllarda kopya çekilerek çoğaltılan veya derlenen eserlerin başlıca amacı, Hıristiyanlığın İslam üzerindeki üstünlüğünü kanıtlamak ve topluluğun bütünlüğünü koruyabilmek adına, ayırım çizgisini belirleyip karşıtlığı bulmak olarak özetlenebilir. Başka deyişle, ötekileştirme yoluyla İslam’ın etkisini önlemek ve yabancıncının olumsuz imajını oluşturmaktır.⁴ Bu durum ise o dönemdeki eserlerde Müslümanlara (Türklerle) aşağılayıcı ve hatta rencide edici isimler ve nitelikler vererek yapılmıştır. Çoğunlukla bunlar; “barbarlar, dinsizler, şeytanlar, tanrısızlar, sarazenler⁵, lanetliler, tenperestler, vahşiler, İzmililer” gibi sıfatlardı.⁶ O dönem eserlerindeki tüm bu kötüler Bulgar Milli Teşkilatlanma Dönemi⁷ ideolojisinin unsurlarından biri olarak da ortaya çıkmıştır.

Serhat Ulağlı imajı, “kalıp yargıların, bilinçaltının, inançların, kültürel değerlerin, korku ve sezginin kazandırdığı ‘ötekini algılama, tanımlama ve sunma şeklidir”⁸ diye aktarırken Bozkurt Güvenç, “bir toplum, topluluk veya ulus hakkında, ‘öteki’ toplumların sahip olduğu,

⁴ Rositsa Gradeva, “Turtsite v bălgarskata knijnina XV-XVIII v.”, *Balkanski identičnosti*, Fondatsiya “Otvoreno obşestvo”, Sofya 2001, s. 115.

⁵ Haçlı Seferleri sırasında Avrupalıların Müslümanlara taktıkları ve “Hristiyan olmayan” anlamına gelen ad.

⁶ Gradeva, “Turtsite v bălgarskata...”, s. 116.

⁷ Bulgarcası, ‘yeniden doğuş’ anlamındaki Vızrajdane (Възраждане) olan ve Türkçeye Bulgar Uyanış Çağı, Bulgar Rönesans’ı şeklinde de tercüme edilen bu dönem, Bulgar tarihinde çok yönlü ve kapsamlı bir çağ niteliği taşımakla beraber milli ve manevi bilinçlenme sürecini hızlandırdıkları ve olgunlaşan bağımsızlık fikrinin eyleme geçirildiği bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Yeni Bulgar tarihinin başlangıcına işaret ettiği kabul edilen Milli Teşkilatlanma Dönemi, maddi ve manevi hayatın bütün alanlarında ortaçağdan yeniçağa geçişi belgelemektedir. (Hüseyin Mevsim, “Uyanış Çağı Bulgar Edebiyatında Romantik Bir Eser: Georgi Rakovski’nin Orman Yolcusu Poeması”, Batı Kültür ve Edebiyatlarında Romantizm, Ankara Üniversitesi, s. 171).

⁸ Serhat Ulağlı, *İmgebilim-“Öteki”nin Bilimine Giriş*, Sinemis Yayınları, Ankara 2006, s. 19.

geçmişten gelen anılar, kalıp yargılar"⁹ şeklinde tanımlamaktadır. Bu durumda Bulgarca eserlerdeki Türk imajı, milli hafızaya ve kimliğe gömülmüş, ulusal anlatıların tam merkezinde siyasi çıkarımlar ve yermeler ile "öteki"ni algılar, tanımlar ve sunar denilebilmektedir. Bu duruma en güzel örneklerden biri, Bulgar milli anlatısındaki en travmatik bölümün Osmanlı yönetimi konusu olmasıdır. 14. ve 19. yüzyıllar arasındaki kronolojik bölümde kilitli olan bu konu Bulgar milli belleğinde "beş asırlık kölelik" metaforu ile yer almaktadır.¹⁰ Ancak bazı Bulgar aydınlar göre, "Türk zamanı"nın "kölelik" ile eşdeğer tutulmaması ve travma olarak algılanmaması gerekmektedir, çünkü Tanzimat, reformların, kazanılan sivil özgürlüklerin ve eğitim kurumlarının gelişmesinin en parlak zamanıdır.¹¹ Aynı zamanda bu metafor, kavramların yeniden adlandırılmasına, ancak milli hafızada anlamının hiçbir zaman değişmemesine neden olmuştur. Bunun başlıca nedenlerinden biri ise eğitim amaçlı yazılan ders kitaplarında bile metaforun kullanılması ve bu sürecin kademeli olarak hafızaya işlenmesi olarak görülmektedir. Örneğin, Petir Dinekov'un üniversite öğrencileri için yazılan bir ders kitabında¹² "Türk Köleliğinde Bulgar Edebiyatı" bölümü açıkça ayırt edilmekte ve tarihçiliğin kronolojik bölümlerinde merkezi bir yer tutmaktadır.¹³

Tam oturmamış veya yeniden oluşum sürecine giren kültürlerde ve mevcut olmayan durumlarda milli değerler geçmişe dayanmaktadır. Çünkü tamamen siyasi çıkarların söz konusu olmasının yanı sıra ortaya çıkan milli mitler ve kahramanlarla kültürel modeller tasarlanarak belirgin şekilde milliyetçi bir perspektife dökülmüştür. Bu perspektif hem bireysel hem de evrensel, aynı zamanda ulusal birleştirici mesajlara dayanmakla birlikte milliyetçi ve seferber edici söylemi de içerisinde

⁹ Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği-Kültür Tarihinin Kaynakları*, Remzi Yayınevi, İstanbul 1998, s. 441.

¹⁰ Anna Aleksieva, "Travma, natsionalen metarazkaz i literatüren kanon", *Druga Međunarodna Znanstvena Konferencija u Oblasti Književnosti i Jezika Zbornik Radova*, Univerzitet u Travniku Edukacijski Fakultet, Travnik 2014, s. 81.

¹¹ Aleksieva, "Travma...", s. 85.

¹² Petir Dinekov, *Stara bālgarska literatura*, II, Nauka i izkustvo, Sofya 1953, s. 117.

¹³ Aleksieva, "Travma...", s. 89.

barındırmaktadır. Ders kitaplarındaki bu ve bunun gibi metaforlar kültürün ana hatlarında belirleyici rol oynarken kültür de edebiyatı bir halk eserine dönüştürür.¹⁴ Genel olarak Bulgar edebiyatının gelişme süreci sistematik olduğu gibi birçok kültürel eser “edebiyat ve mücadele” formülü ile pekiştirilmiştir.¹⁵ Buna en güzel örnek Vasil Kolevski’nin “*Edebiyat ve mücadele! Mücadele ve edebiyat! Bu iki kelime, Bulgar halkının tarihi ve manevi gelişimi ile eş anlamlıdır. Yaşam ve mücadele, edebiyatta ulusal meselenin bir parçası olacak olan Bulgar yazarların estetik inancını belirler*”¹⁶ şeklindeki tezidir. Söz konusu olan edebiyat ve mücadele kavramları genellikle imaj çalışmalarındaki kahramanca olaylarla sembolleştirerek inşa edilmiştir. Bu olaylar ise büyük bir hikâyenin merkezinde acı bir anlatımla sunularak kapanmayan bir yarayı işaret etmektedir ve bu kapanmayan yara dramatikliği bireysel deneyimin sınırlarının ötesine geçerek milli, kültürel ve ahlaki bir konu haline gelmesine neden olur, aynı zamanda kahramanın açıkça belirtilmiş kutupları “öteki” vurgusunu işaret ederken milliyetçi görünümünün istikrarını sağlamıştır. “Kölelik” metaforuyla dile getirilen Osmanlı idaresi dönemi ise bir noktadan sonra hem silahlı mücadele hem de sosyal kalkınma vb. kavramları kapsadığından açıkça “Aydınlanma” ile eş anlamlı hale gelmiş¹⁷ ve Milli Teşkilatlanma Dönemi olarak müfredatta yerini almıştır. Bu dönemin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Hristo Botev ise her dönem edebiyata imajı ile damgasını vurmayı başarmış ve bu doğrultuda eserleri ile göstermiş olduğu mücadele her dönemin tarihsel ve siyasi anlatısına gömülerek geçmiş ve gelecekteki kabul görmüş edimlerin tamamıyla ilişkilendirildiği gibi milli anlatının da merkezinde yer almıştır.

¹⁴ Aleksandır Kosev, “Anti-kamburov ili grăbnakăt na bălgarskata literatura e političeski”, *Bălgarskiyat kanon? Krizata na Literaturnoto Nasledstvo*, NBU, Sofya 1998, s. 249.

¹⁵ Aleksieva, “*Travma...*”, s. 90.

¹⁶ Vasil Kolevski, *Problemi na sotsialističeskiya realizăm v bălgarskata literatura sled 9 Septemvri 1944 g. – Očertsi po istoriya na bălgarskata literatura sled Deveti Septemvri 1944 godina*, BAN, Sofya 1979, s. 8.

¹⁷ Rumen Daskalov, *Kak se misli bălgarskoto văzrajđane*, LİK, Sofya 2002, s. 246.

Hristo Botev'in kahramanlık imajı, şair Hristo Botev'in imajından daha baskın gibi gözükmekte, daha sonraları ise devrimci şair olarak anılmasına sebebiyet vermektedir. Bunun başlıca nedeni Botev'in 1876 Nisan Ayaklanması sırasında ölümünden sonra etrafta mucizevi hayatta kalma söylentileri onlarca yıldır kesintiye uğramadan dolaşmış ve bu durum kahramanlık imajını daha net bir şekilde tetiklenmesine sebebiyet vermiştir.¹⁸ Milli Teşkilatlanma sonrası edebiyat ve ders kitaplarında büyük anlatının inşa edilme süreci tam olarak başlamadığı gibi o zamanki edebiyatta bugüne kadar olan süreçten farklı olarak düzensiz bir şekilde işlenmiştir. Stefan Bobçev'in Konstantin Jireçek'in eserine dayanarak oluşturduğu "İstoriya na bılgarskiya narod" ("*Bulgar Halkının Tarihi*") (1881) başlıklı çalışmasında Botev, kahramanca ölen bir devrimci şair imajı ile sunulurken, bir sonraki "Kratik uçebnik vırhu bılgarskata istoriya" ("*Bulgaristan Tarihi Üzerine Kısa Ders Kitabı*") (1883) adlı eserinde Botev tam olarak devrimci kimliğiyle yer almaktadır. Georgi Popov'un "Kratik pregled na bılgarskata literatura" ("*Bulgar Edebiyatının Kısa Bir Değerlendirmesi*") (1886) başlıklı çalışmasında Botev hakkında 18 satır yer alırken, Dimitır Marinov'un "İstoriya na bılgarskata literatura" ("*Bulgar Edebiyatı Tarihi*") (1887) eserinde bu oran genel hatlarıyla korunmuştur.¹⁹

Botev'in çağdaşlarından biri olan ve kendisi gibi Nisan Ayaklanması'na katılan Zahari Stoyanov ise 1888'de yazdığı Hristo Botev biyografisinde ünlü şairin ve devrimcinin kişiliğini, "*bir dizi sıradan faninin kişiliğiyle ölçülemeyeceğini, ama kitleye liderlik ve çağına öncülük eden, olağanüstü yeteneklerle doğan ve kader tarafından büyük insan olmakla yazgılı*"²⁰ olduğu şeklinde değerlendirmektedir. Bulgar milli teşkilatlanma sonrası döneminin belki de en etkili figürleri olan İvan Vazov ve Penço Slaveykov ise Botev'in şiirine eleştirel

¹⁸ Anna Aleksieva, "Hristo Botev: kanonizirane i komersializirane na obraza", *Slavica Lodziensia*, Lodz 2018, s. 246.

¹⁹ Anna Aleksieva, "Hristo Botev v natsionalniya razkaz na bılgarite", *İstoriografija i Savremeno Društvo*, Nauka i Savremeni Univerzitet, 2014, s. 70.

²⁰ Zahari Stoyanov, "Hristo Botyov" *Saçineniya*, Tom 2, Bılgarski pisatel, Sofya 1983, s. 289.

yaklaşmışlardır.²¹ Bulgar Milli Teşkilatlanma Dönemi şairi Petko R. Slaveykov'un oğlu olan Penço Slaveykov, babasının edebi eserlerini Botev'in edebi eserleriyle neredeyse paralel, hatta babasının şiirsel tekniklerinin daha çeşitli olduğuna işaret etmektedir. Slaveykov, iki yazısında Botev'in şiirlerine oldukça eleştirel yaklaşmasına rağmen bunlardan birisinde "sadece büyük bir devrimci olmadığını, aynı zamanda iyi de bir şair olarak da adlandırılabilceğini"²² söylemektedir.

Botev'in imajı 20. yüzyılın 20'li ve 30'lu yıllarında her türlü ideolojik ve siyasi amaçla kullanılma aşaması yavaş yavaş yer etmeye başlamaktadır.²³ Bu dönemdeki yazıların başlıklarından bazıları; "Botev kimdir?", "Botev kime ait?", "Hristo Botev bizimidir!" vb. açıkça Botev'in milli kahraman imajının kültürel belleğin merkezine yerleştirilmesine işaret etmektedir. Ayrıca, 20'li yılların bir ders kitabında Botev figürüne, "şairin en parlak yönünün devrimci"²⁴ olduğu vurgusu yapıldığı görülmektedir. O dönemde şairin milliyetçiliğini vurgulayan sağa karşı ise solcu görüşün eleştirileri genellikle "yerli halkın dar boyutlarının ötesine geçen şiirleri herkesi kapsar" şeklinde yayımlanmaktadır. Eğitim amaçlı yayımlanmış daha dengeli yorumlamalar; "Botev, Balkan birliğinin güçlü bir savunucusu, aynı zamanda ateşli bir vatanseveridir ve her şeyden önce Bulgar'dır, bundan dolayı Bulgar halkının bozulduğu bencil bir federasyona ya da konfederasyona izin vermez"²⁵ şeklindedir. O dönemdekilerin arasında en yaygın olan "Botev kimdir?" başlığının hem solcu hem de sağcı siyasi oluşumların ideolojik mücadelesini Boyan Penev, "tüm inançlar ve dinler tarafından tanınan bir aziz"²⁶ şeklinde özetlemektedir. Böylelikle Botev'in bu ünü milli bir sembol

²¹ Aleksieva, "Hristo Botev v natsionalniya...", s. 69.

²² Penço Slaveykov, *Săbrani săçineniya*, Tom5, Bălgarski pisatel, Sofya 1959, s. 230.

²³ Aleksieva, "Hristo Botev v natsionalniya...", s. 70.

²⁴ Atanas İliev, *Uçebnik po literatura, săstaven spored programata na srednite tehniçeski i mehaniçeski uçilišta i nagoden za pomagalo na tãrgovskite i dr. Uçilišta*, Temenuga, Tirnovo 1927, s. 74.

²⁵ Ivan Pastuhov, *İvan Stoyanov, İstoriya na balgarskiya narod. Uçebnik za VIII Klas na gimnaziite i za pedagogiçeskite uçilišta*, Knigoizdatelstvo Hr. G. Danov, Plovdiv 1929, s. 221, 222.

²⁶ Boyan Penev, *Hristo Botev, Po sluçay petdesetgodışninata ot smãrtta mu*, Darjavna Peçatnitsa, Sofya 1926, s. 81.

olarak her yerde tanınmasına, aynı zamanda onu farklı değerleri ve tutumları (Türk imajı gibi) yoğun biçimde göstermesi ile popüler kültür alanına da çekmektedir.

15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar süren Osmanlı yönetiminin Bulgarların kaderi üzerinde kuşkusuz belirleyici bir etkisi vardı ve hüviyetlerini netleştirmeden Bulgar geçmişi belirsiz ve yanlış anlaşılmaya devam edecekti. Bu nedenle Osmanlı devletinin bir “kötülük imparatorluğu” nosyonu Bulgaristan'ın tarihsel belleğine nakşedilmiştir. Bu fikri 1944'ten sonraki yıllarda sürdürmenin önemli bir parçası tarih ve edebiyat eğitimidir.²⁷ Bu doğrultuda Botev imajı da söz konusu dönemde sıklıkla edebiyat ve tarih müfredatında yerini almış ve bu imaj geçmişte kalıcı bir topluluğa mensup olma (tarihi ulus) iddialarının beyan edilmesi sonucunda oluşturulmakta olan ideolojinin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir.

Botev imajı, büyük Bulgar anlatısı kapsamında özel olarak oluşturulmuş kurumlar aracılığıyla da (1945'te açılan “Hristo Botev Araştırmaları Enstitüsü” gibi) daha çok pekiştirerek bu kurumlarda anuları halkın belleğinde taze tutmak için görkemli anma törenleri düzenlemelerinin yanı sıra eserlerindeki anlam ve ideolojik işleyişine de dikkat edilmiştir. Sosyalist rejimin ilk yıllarından itibaren ideolojiye uygun yayınlar üretilmeye başlanmıştır. Bunlardan bazıları; “Botev i yujnoslavyanskoto edinstvo” (“*Botev ve Güney Slav Birliği*”), “İstoriçeskite osnovi na bulgaro-yugoslavskoto bratstvo: Botyov-Dimitrov-Tito” (“*Bulgar-Yugoslav Kardeşliğinin Tarihsel Temeli: Botev-Dimitrov-Tito*”), “Botev i slavyanskite narodi” (“*Botev ve Slav Halkları*”) vb.²⁸dir.

1989 yılında sosyalist rejimin Bulgaristan'da düşmesi ile edebiyat ders kitaplarında şairin imajı da yavaş yavaş sosyalist söylem özelliklerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Farklı söylemler devam etse de genel olarak “devrimci demokrat”, “özgürlük savaşçısı”, “devrimci şair” vb. daha çok genelleştirici söylemler

²⁷ İsoy, *Nay-različniyat säsed...*, s. 110.

²⁸ Aleksieva, “Hristo Botev v natsionalniya...”, s. 74.

kullanılmıştır.²⁹ Ancak müfredattaki imajı dönem değişikliğinden kaynaklı farklılıklar arz etse de daima yerini korumayı başarmıştır. 1996 tarihli bir ders kitabında Botev'in, "*Bulgar Milli Teşkilatlanma tarihinin en çekici figürleri arasında yer aldığı ve Bulgar milli hafızasının en heyecan verici efsanevi şahsiyetlerinden biri olduğu*"³⁰ belirtilmektedir. Avrupa Birliği'ne üye olma beklentileri sürecinde de Botev imajı kullanılmaya devam ederek literatürde yerini almayı sürdürmüştür.

Özetle, her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de Avrupa merkezli söylemler ile Botev imajı ilişkilendirilmiştir. Bunun en büyük nedenlerinden biri, edebiyat, tarih ve kültür yolu ile inşa edilen büyük Bulgar anlatısının temelini daima milliyetçi olduğu vurgusudur. Botev imajı her türlü ideolojide işlenmekle kalmaz, aynı zamanda Bulgar ulusal anlatısının en duygusal hikâyelerinde zirvedeki yerini korumaktadır. Botev'in ideolojisini değerlendirirken, sol eğilimli Bulgar aydını Georgi Bakalov 1930'lu yıllarda; "*zaman hedefleri ve tarafları değiştirdi ancak ideal aynı*"³¹ şeklinde yorum yapmaktadır. Bulgarlar için ulusal kurtuluş hareketleri olarak adlandırdıkları dönemin en önemli figürlerinden biri olarak görüldüğünden Hristo Botev'in zirvedeki yeri korunmuş ve edebiyat aracılığıyla, ideoloji değişse bile Bulgaristan adına yüceltilmiş kahramanlık örneğinin yani vatansever ruhun korunacağı fikri daima aşılınmıştır. Bu da Osmanlı yani Türklerden kazanılan özgürlük vurgusu ile yapılmış, Botev'in bu mücadelede hayatını kaybetmesi ise onu ulusal kahraman olarak ilahlaştırılmasına neden olmuştur. Ders kitaplarında ve edebiyat tarihinde Botev imajı çoğunlukla, "*kölelik döneminin karanlık ufkundaki en parlak yıldız; karanlık zamanın birkaç ışığını bir araya getiren en parlak ateş*" vurgusu ile yer almaktadır.³² Bulgar ulusal mücadelesinin sürekliliğini sağlayan Botev imajı, dönemin tarihsel

²⁹ Aleksieva, "Hristo Botev v natsionalniya...", s. 75.

³⁰ Vladimir Atanasov, Adriana Damyanova, Nikolay Çernokojev. *Literatura za 7. klas*, Prosveta, Sofya 1996, s. 52-53.

³¹ Georgi Bakalov, *Studii, statii, retsenzii*, tom I, Bilgarski pisatel, Sofya 1983, s. 11.

³² Bojan Angelov, *Balgarska literatura*, I, Edison, Sofya 1923, s. 213.

ve siyasi anlatısına nakşedilmiş ve ideolojik filtreler aracılığıyla okunmuştur.

2. HRİSTO BOTEV'İN ŞİİRLERİNDEKİ TÜRK İMAJI

Hristo Botev adı ile tanınan Hristo Botyov Petkov, 6 Ocak 1848 tarihinde, Koca Balkan'ın güney eteklerindeki konumda sakinlerinin ağırlıklı abacılıkla işgal ettiği Kalofer'de dünyaya geldi. Öğretmen babasının taşıdığı milliyetçilik duygusuyla bağlantılı olan Rus hayranlığı ve güzel sesiyle annesinin çocuklarına söylediği 300'den fazla Bulgar halk türküsü Botev'in daha küçüklüğünde oluşturduğu dünya görüşü üzerinde etkili oldu. Botev, Nayden Gerov'un yardımıyla 1863'ün sonbaharında eğitim için Rus hükümetinden burs alarak Karadeniz kıyısındaki Odesa'ya gitti.³³ Öğrenimini tamamlamak için gönderildiği ülkede dönemin nihilist düşüncelerinden etkilenmesi üzerine Eylül 1865'te liseden ihraç edildi. Ertesi yıl Bucak'ta bir köyde öğretmen olduysa da babasının hastalanması üzerine tekrar memleketine döndü. 1867'nin sonlarına doğru, Bulgar devrimci hareketine katılmak niyetiyle Tuna üzerinden Romanya'ya geçti. Burada gazetecilik ve propaganda faaliyetlerine girerek kendini Bulgar bağımsızlık hareketine adadı. Romen İbrail kasabasında yayımlanan "Dunavska zora" (*Tuna'da Tan*) gazetesinde çalıştı; daha sonra Jelyo Voyvoda'nın çetesiyle Bulgaristan'a geçti. 1872'de Bükreş'e gitti ve burada, Bulgar devrim hareketinin önemli figürlerinden olan Lyuben Karavelov'un "Svoboda" (Özgürlük) ve "Nezavisimost" (Bağımsızlık) gazetelerinde çalıştı. Bükreş merkezli Bulgar Devrimci Merkez Komitesi'ne üye oldu (1874), ancak komitedeki anlaşmazlıklar nedeniyle ertesi yıl istifa etti. Stefan Stambolov ile (1875), 20'ye yakın şiirini dâhil ettiği "Pesni i stihotvoreniya ot Botyova i Stambolova" (Botev'den ve Stambolov'dan Ezgiler ve Şiirler) başlıklı ilk ve son şiir kitabını yayımladı.³⁴ Ertesi yıl Bulgaristan'da isyan hazırlıkları başladı ve sonrasında Botev, 1876 Nisan Ayaklanmasına katılmak üzere kurduğu yaklaşık 180 kişilik çetesiyle, Tuna üzerinde yolcu

³³ Vesela Angelova, <https://www.10te.bg/lichnosti/10-interesni-fakta-za-hristo-botev>, Erişim 08. 04.2020.

³⁴ Aleksieva, "Hristo Botev v natsionalniya...", s. 66.

taşımacılığı yapan Avusturya bandıralı “Radetski”³⁵ gemisinin rotasını zorla değiştirerek Kozloduy’a ayak bastı. Fakat kısa sürede Osmanlı kolluk kuvvetleri tarafından fark edilen Botev önderliğindeki çete takibe alındı. Sonrasında çıkan çatışmaların birinde Botev’in de içinde bulunduğu bir grup etkisiz hale getirilirken, çetecilerin büyük çoğunluğu çatışmada yakalandı.³⁶ Resmi tarih ve milli anlatı sayfalarında pek dile getirilmese de aslında elebaşı Hristo Botev’in, aralarında çıkan bir tartışma sonucunda kendi çetecileri tarafından vurulduğu kanıtlanmıştır.

Bulgar Milli Teşkilatlanma Dönemi’nin en önemli simalarından kabul edilen Hristo Botev her şeyden önce devrimci bir şairdir. Annesi için yazdığı “Annem’e” (*Maitse si*) ve “Erkek Kardeşime” (*Kim brat si*) adlı şiirlerinde annesine ve kardeşine duyduğu yoğun sevgiyle özgürlüğün önemini harmanlayarak hüznü bir şekilde duygularını aktarmıştır. 1871’de okurla buluşan “Vedalaşırken” (*Na proštavane*) adlı manzum şiiri, 1873 yılında yazdığı “Moyata molitva” (Duam) ve “Hacı Dimitir” adlı kahramanlık şiiri, 1875 yılında yazdığı “Vasil Levski’nin İdamı” (*Obesvaneto na Vasil Levski*) adlı şiirleri en önemli eserleri arasında yer alırlar. Devrimci fikirleri benimsemiş olan Hristo Botev, Hacı Dimitir ve Vasil Levski gibi, hayatını Bulgar halkının milli mücadelesine adayan kişilerin vatanları uğruna nasıl fedakârca ölümüne gittiklerini, şiir türünün verdiği bütün imkânları kullanma ve dramatikleştirme yoluyla okuyucuya sunar.

Hristo Botev sadece şair kimliğiyle değil, dönemin gazetelerinde yayımladığı ve gündemi ve günceli yakından takip ettiği yazılarıyla da Bulgar edebiyatında derin izler bırakmıştır. Mesela İstanbul’da çıkan “Gayda” gazetesinde yayımladığı “Reşen li e Çerkovniyat Vıpros?” (Kilise Meselesi Çözümüne Kavuştu mu?),

³⁵ Hristo Botev’in çetesinin 20 Mayıs 1876 tarihinde “Radetski” gemisiyle Tuna’dan geçişi vesilesiyle milli şair İvan Vazov’un kaleme aldığı “*Tih byal Dunav se vilnuva*” (Sakin Beyaz Tuna dalgalanıyor) şiiri daha sonra bestelenip günümüzde de marş olarak söylenegelmektedir. Ayrıca, Kozloduy kıyısına demirleyen gemi bugün müze olarak kullanılmaktadır.

³⁶ İvan Kinov, *Văorijenata borba na bălgarskiya narod sreštu osmanskoto gospodstvo, Dirjavno Voенno İzdatelstvo*, Sofya 1961, s. 353.

Bükreş'te yayımlanan devrimci Bulgar basınında yayınladığı "Narodit Vçera, Dnes i Utre" (Halkın Dünü, Bugünü ve Yarını), "Smeşen plaç" (Gülünç Ağlayış), "İztoçniyat Vıpros Leji na Pleşite na Bălgarskiya Narod" (Şark Meselesi Bulgar Halkının Sırtında), "Politiçeska zima" (Siyasi Kış) gibi sivri dille yazılmış gazete yazılarında Bulgar milletini yakından ilgilendiren sorunları ve bağımsız kilise mücadelesiyle³⁷ ilgili görüşlerini dile getirirken, arka planda Bulgar milletini teşkilatlanmaya teşvik etmiştir. Nesir alanında, çağdaşı Petko R. Slaveykov'la ilgili yazdığı değerlendirme yazısı, aynı zamanda Slavların ve Protobulgarların kökenine dair yabancı dilden eser tercümeleleri de bulunmaktadır. Hristo Botev gerek şiirleri ve gazete yazıları gerekse de devrimci demokrat fikirleriyle 19. yüzyıl Bulgar Milli Teşkilatlanma Dönemi'nin tartışmasız en önemli ve ilerici temsilcilerindedir.

2.1. Annem'e (Maitse Si)³⁸

Botev bu ilk şiirinde hem devrimci yönünü hem de kişisel heyecanlarını dile getirmektedir. Yaşadığı dönemin özelliklerini sanki yeniden yaratmışçasına sadece özgürlük, devrim ve özverili olma ile ilgili sorunlara değinmekle kalmaz aynı zamanda özgürlük için savaşıma sorununu da gündeme çok acıklı bir şekilde getirmektedir. Bunu da annesinin imajıyla harmanlayarak yapmaktadır: "*Sen mi, anacığım, bana böyle kederli şarkılar söyledin, / sen mi üç yıl beddua okudun / ki berduş gibi gezeyim / ve ruhumun nefret ettikleriyle karşılaşıyım?*"

Botev'in bu şiirinde annenin imajı hem uzakta olmanın özlemi hem de içinde yanan ateşin ruhu ile kurgulanmıştır. Yanan bu ateşi ve çağa karşı olan tutumunu imaj yoluyla kurgulayarak açığa çıkartmaktadır. Anavatanı ile olan ayrılığından ve

³⁷ Osmanlı unsuru Bulgarların 1840'lardan itibaren Fener Rum Patrikliği'ne karşı yürüttükleri bağımsız Bulgar kilisesi mücadelesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Konstantin Veliçkov, "İstanbul'dan Hatıralar, 1870-1890", Çeviren: Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 23.

³⁸ Hristo Botev'in ilk eseri olan "Annem'e" ("Maitse si") 1867'de Petko R. Slaveykov redaktörlüğünde çıkan "Gayda" gazetesinin son sayısında yayımlanmıştır. Eserim Bulgarcası için: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&WorkID=3&Level=1>, erişim 20.04.2020.

yurtdışında yaşamaktan duyduğu memnuniyetsizlikten hissettiği hüznü daha derin işlemektedir.

“Senden gayri, anam, kimsem yok. / Sensin benim için aşk ve inanç; / fakat artık burada seni seveceğimi ummuyorum, / çünkü kalbim tutuştu yanıyor!” Dizelerden Botev’in umutsuzluk duygusu içine kapıldığı, annesine bağlılığı ve bu bağlılık olmadan hayatın anlamsız hale geldiği vurgusu görülmektedir. Devamında ise: *“Anacığım, ikimizin de mutlu ve kutlu olmamızı çok istedim; / buna gerekli gücü de hissettim içimde, / gel gör ki bütün hayallerim suya düştü!”* Anne imajı Botev için çıkmış olduğu yolda gerekli bir manevi güç kaynağıdır. Öyle ki bu imaj sayesinde, Botev’in şiiri daha samimi ve ikna edici olur, çünkü kişisel mutluluğa yönelik doğal beşeri dürtüleri özgürlük arzusuyla nasıl birleştirdiği hakkında bir fikir elde edilmektedir. Botev’in çizmiş olduğu anne imajı; ilham veren, onu kucaklayan, yaşamış olduğu kötü olaylara yas tutacak olan kişidir. Bu durum ise şiirin ilk dizesindeki kederli şarkı söyleyen mecazi imaj, üzücü bir ruh halini okuyucuya aktarırken anavatan hasreti çeken kişinin imajı ile tamamladığında Botev’in bu şiirdeki hem romantik hem de gerçekçi unsurlardan yararlanarak üzerinde durduğu gizli “öteki” vurgusu şairin idealinin özgürlük olduğunu, bunu da başarmanın tek yolunun isyan, devrim olduğunu vurgulamaktadır.

2.2. Vedalaşırken (*Na Proştavane*)³⁹

“Ağlama ana, üzülme, asi bir haydut oldum diye, / haydut ve hatta isyancı / ve seni ilk evladının hasretiyle / yanıp tutuşman için sefil bıraktım! Bizi genç yaşta yad ele kovan bu kara Türk sürgününe lanet oku, anam.” Dizelerden Botev’in kendini annesine asi bir haydut ve isyancı olarak tanıttığı görülmektedir. Aynı zamanda vatan sevgisini annesinin üzerinden sağladığı motif ile Türklere karşı nefretini dile getirmiştir. Vatanın ve Bulgar milletinin

³⁹ Şiir, Botev'in 1868'de bir çeteyle Tuna'yı geçmek için hazırlandığı bir zamanda kaleme alınmıştır. İlk olarak 1871'de, Hristo Botev'in redaktörlüğünde Bükreş'te çıkan *“Duma na bulgarskite emigranti”* (Bulgar Mültecilerin Sözü) gazetesinde yayımlanıyor. Devrimci gençler arasında bir şarkı olarak yayılmıştır. Eserin tam Bulgarcası için: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&WorkID=9&Level=1>, erişim 25.04.2020.

özgürlüğünün anne gözyaşlarından daha önde olduğunu sembolik olarak bu bölümde göstermiş olmaktadır.

Botev, annesine itiraf mektubunda en içsel düşünce ve duygularını aktarırken hayatını bir isyancı olarak geçirmesinden üzülmemesi gerektiğini vurgulayarak çatışmaya gitmesine neden olan sebeplerden dolayı fikirlerini anlamasını ve kabul etmesini aktarmıştır. Bulgar milliyetçiliğinin uyandırdığı o hevese âşık olan Botev, gençliğini, gücünü ve hayatını eserlerinde çizmiş olduğu kötü Türk imajına adanmış, aynı zamanda bu imaj üzerindeki çabası ile halka aşılama kararı vermiştir. Bunu da *"özgürlüğe giden yol fedakârlıktan geçer"* vurgusu ile şiirin son dizelerindeki sözleri; *"Çıktığım bu yol korkunç, ama korkunç olduğu kadar da şanlı. / Genç ölsem de gam yemem. / Gün gelir de halk, "Hak yolunda öldü, zavallı, hak ve özgürlük uğruna" diye hakkımı teslim ederse, / ödüllerin en büyüğü olur benim için."* Özgürlüğe giden yolda ölümün bile Türklerden kazanılan özgürlük ödülünden daha kıymetli olmadığı inancı bu eserin okuyuculardaki tesirini arttırmaktadır. Bu eserin kahramanı için, mücadelenin iki olası yolu vardır: "özgürlük ya da ölüm". Schwan, imajların psikolojide önemli bir rol oynadığının altını çizerek hem yöntemsel hem de mecazi anlamda psikolojinin imajdan yararlandığını dile getirmiştir.⁴⁰ Bu doğrultuda okurun zihnine işlediği psikoloji; "ölüm korkunç değildir, çünkü özgürlük mücadelesi adına bir fedakârlıktır". Botev'in aktarmaya çalıştığı, önünde iki olası yol olduğu ve savaşta yok olmak ya da muzaffer olarak geri dönmektir. Her iki resim de geçmiş veya gelecekteki kabul görmüş veya görececek gerçeklerin ve edimlerin tamamıyla ilişkilidir. Kazanan olarak dönmesi veya dönememesi karakterini en romantik ve çekici bir şekilde sunarken kendinden pişman olmadan, Bulgar milleti için en değerli şeyin özgürlük için savaşmak olduğu fikrini herkese aşılıyıp Bulgarları teşkilatlanmaya ve bu fikri yaymaya çalışmıştır.

⁴⁰ Stephan Schwan, *Bildwissenschaft (Psychologie)*, Suhrkamp Verlag, Munich 2005, s. 125.

2.3. Duam (*Moyata Molitva*)⁴¹

Eserlerinde özgürlük fikrini halkına aşılması Botev için temel bir değer olduğundan, neredeyse birçok eserinde özgürlük temasına değindiği ve bunu Türkler tarafından geri alınması gereken bir unsur olarak işlediği görülmektedir. En meşhur eserlerinden biri olan “*Duam*” şiiri Bulgar Milli Teşkilatlanma döneminde görülen karakteristik özellikleri taşımaktadır. Eserde Botev’e göre zaferin tanımı halkı ezenlerle savaşmaktan geçmektedir. “*Özgürlük ve ölüm*” kavramlarını eşdeğer tutmuş ve en güçlü mesajını bir kölenin ölümünün sadece fiziksel değil kutsal bir durum olduğu vurgusuyla yaparak halkını mücadele etmeye çağırmıştır. Bu çağrıyı ise şu sözler ile aktarmaktadır; “*Ey, benim Tanrım, Hak Tanrım! / Ancak göklerde olan sen değil, benim içimde, kalbimde ve yüreğimde olan Tanrım. / Çamurdan kadını ve erkeği yaratan, / sonra da insanı yeryüzünde kölelik etmeye terk eden Tanrı değil. / Köleye sabretmeyi ve duayı telkin eden / ve mezara kadar onu boş umutlarla oyalayan sen değil, Tanrım. / Aşıla herkese gerçek özgürlük sevgisini ey Tanrım, / taksın canını dişine ve dövüşsün halkın düşmanlarıyla. / Güç ver benim de koluma / ki başkaldırdığı gün köleler / mücadele safında ben de mezarımı bulayım!*” Botev “*Duam*” adlı şiirinde, Bulgarların özgürlüğe kavuşmalarının tek yolunun Osmanlı hâkimiyetine karşı mücadeleye kendini adanmalarından, vatanları uğruna seve seve ölüme gitmelerinden geçtiğini vurgulamaktadır.

2.4. Hacı Dimitir⁴²

“*Yaşıyor o, yaşıyor!*” diye başlayan ve toplamda 12 dörtlükten ibaret şiir ölüm ve manevi ölümsüzlük arasındaki mücadele hakkında en vurucu kelimelerle başlamaktadır. Gerçek özgürlüğe

⁴¹ Eserin Bulgarcası için: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&WorkID=3162&Level=1>, erişim 29.04.2020.

⁴² Eser 1873 yılında “*Nezavisimost*” (*Bağımsızlık*) gazetesinde yayımlanmıştır, ancak Botev’in bu eseri tam olarak ne zaman kaleme aldığı bilinmemektedir. Zahari Stoyanov ve çağdaşlarının anılarında Botev’in eseri yayımlanmasından uzunca bir süre önce onlara okuduğu iddia edilmektedir. Eserin Bulgarcası için: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&WorkID=3158&Level=1>, erişim 02.05.2020.

giden yolun ayrılmaz bir parçası olarak ölüm ve ölümsüzlük vurgulanmaktadır. *“Yaşıyor o, yaşıyor! Orada, Kocabalkan’da, / kanlar içinde yatıyor ve inliyor göğsündeki derin yaradan bir delikanlı, / gencecik ve güçlü. / Bir yana tüfeğini atmış, diğer yana ikiye bölünmüş kılıcını, / gözler kararmakta, baş dönmekte, / ağızdan çıkan sözler tüm evrene lanet okumakta!”* ifadeleriyle ölüm öncesi anlarda kahramanın durumu güçlü bir şekilde aktarılmıştır. Yaşam ve ölüm teması birbirinden ayrılmaz iki kavram olarak yansımaktadır. Çünkü özgürlük ölümsüzlüktür ve Botev, elebaşı Hacı Dimitir’in ölümünü *“Özgürlük uğruna düşen kişi ölmez: / Yasını tutar onun yer, gök, doğa ve vahşi hayvanlar bile...”* şeklinde tasvir ederek şiirinde ölümsüzlüğü vurgulama yoluyla ruh özgürlüğüne kavuşan kişinin ölüme maruz kalmayacağını işlemektedir. Kahramanca ölüm son değil, özgürlüğün başlangıcıdır ve asıl vurgu fiziksel olarak değil ruhsal olarak kahramanın sonraki nesillerin zihinlerinde olacağını kanıtlamaktadır. Hristo Botev’in, mücadelesi uğruna ilahlaştırdığı tüm halk kahramanları ölümsüzlüğe mahkûmdur ve bu düşünce şairin neredeyse tüm eserlerinde sembolik bir düşünce haline gelmektedir. Bulgar şairin estetik ideali manevi, sosyal ve siyasi anlamdaki mutlak özgürlüktür. Bunu başarmanın tek yolu ise isyan ve Türklere karşı yürütülecek mücadeleden geçmektedir. Eserinde, doğanın bir parçası olan delikanlının sonsuz yolculuğunu inanılmaz derecede trajik işlemiştir: *“Yatıyor delikanlı, gökte ise güneş durmuş / öfkeyle kızdırıyor mu kızdırıyor, / ovada bir yerde cırcır böceği ötüyor / ve kan daha yoğun akıyor! / Hasat zamanıdır şimdi... / Hüzünlü şarkılar söyleyin köle kadınlar! Sen de yak, güneş, bu köle toprağımı! / Bu delikanlı da ölecek, ne çare. Ama sus sen, ey kalp!”* Hüzünlü hasat şarkıları köleliği mecazen anlatır ve bu mecazi anlatım ise trajediyi daha fazla pekiştirmektedir.

Fantastik bir gerçeklikle sunulan bu balad⁴³ mitolojik görüntüler ile devam ederek doğaüstü varlıkların imajı ile Botev, özgürlük mücadelesinde ölenleri yüceltmektedir. Kocabalkan’da yatan delikanlının derin yarasını kurt yalar, gündüz dişi kartal

⁴³ Balad - fantastik, mitolojik ve doğaüstü unsurlar içeren şiire verilen ad. Hristo Botev’in “Hacı Dimitir” adlı şiiri Bulgar şiir geleneğinde balad türünün klasik örneği olarak kabul edilir.

gölgesiyle korur, şahin de delikanlıya hizmet eder. Vazov'a göre, Botev'in bu tasviri hem görkemli bir fantezi ürünü hem de bir mükemmellik örneği olmanın yanı sıra şiirin uyumunu bozan bazı teknik yanlışlıklar (kafiyede kırılma, uyumsuzluk vb.) içerdiğini düşünmektedir.⁴⁴ Penço Slaveykov'a ise eserdeki yaralı kahramanın yanındaki kurt, şahin ve kartal ona ölmek üzere toplanan hayvan krallığının örneklerini hatırlatmaktadır. Ayrıca kahramanın kanının sürekli akmasından hoşlanmaz ve şaşkıncı şekilde eleştirel bir yaklaşım sergiledikten sonra eseri, mükemmel ve görkemli olarak tanımlamaktadır.⁴⁵ Bu kusurlu, ama yine de güzel olan yaklaşım muhtemelen eseri Bulgar edebiyatı için klasikleştiren gizemdir. Eser Botev'in romantik tarzının ve gerçekçiliğinin izlerini taşımaktadır. Kahramanlık ve ölümsüzlük fikrini oluşturmak için hem gerçek hem de hayali imaj iç içe geçmiştir. Botev'in kahraman figürü bilinçli çabalar sonucunda belirli bir görüntünün empoze edildiği, ana fikri özgürlük olan tasarlanmış bir ideolojidir. Bu ideoloji, Osmanlı hâkimiyetinden kurtuluş hareketi yani teşkilatlanmaya katılmaya teşvik düşüncesi ile olmuştur. Bundan dolayı eserlerde ideolojiyi ve bağımsız devlet olma durumunu sembolize eden ölümü ilahlaştırılmış kahramanları işleyerek milli kimliğin inşasına çalışılmıştır. Milli kimlik inşası ise "öteki" yani düşmanı belirleyip tüm kötü yönlerini olduğu gibi veya abartarak milli şuur oluşumunu sağlamaktan geçmektedir.

SONUÇ

Bulgar Milli Teşkilatlanma Dönemi'nin şiir alanındaki kuşkusuz zirvedeki temsilcisi Hristo Botev'dir. 180 kişilik bir çete ile Nisan Ayaklanması sırasında başkaldırması ve bilerek ölüme gitmesi adını tüm dünyaya duyurmuş ve her alanda kahraman imajının çizilmesini de sağlamıştır.⁴⁶ Eserleri, dünyanın tüm önemli dillerine defalarca çevrilmiş olan bu büyük şair sayıları

⁴⁴ İvan Vazov, "Hristo Botev, kritičeska studiya", *Sıbrani sıçineniya*, tom 20, Bilgarski pisatel, Sofya 1979, s. 24.

⁴⁵ Penço Slaveykov, *Sıbrani sıçineniya*, tom 5, Bilgarski pisatel, Sofya 1959, s. 230.

⁴⁶ Hüseyin Mevsim, "Bulgar Edebiyatı", *Balkanlar El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 600.

20'yi aşmayan eser bırakmıştır.⁴⁷ Botev, çağdaşları gibi edebiyatı bir propaganda aracı olarak kullanmıştır, ancak Osmanlı yöneticilerinden nefret ederken, düzenin ezdiği fakir Türk halkına ve sıradan Türk'e karşı saygıyla yaklaşmıştır. Buna karşın Bulgar çorbacıları da Bulgar olduklarına bakmadan acımasızca eleştirmiş, yerden yere vurmıştır. Sonuç olarak "*Türk İmaji*" Botev'in bilgilerini, yargılarını ve hatta önyargılarını da içerisinde barındırmaktadır. Bunu doğuran mantalite ise hem Slavlık bilincinin oluşması hem de yetişen edebiyatçı ve okuma yazma bilen kesimin Rusya, Romanya gibi yerlerde eğitim alarak bu bilinçlenme yolunda eğitimci, öğretmen ama isyancı bir nesil yetiştirilmesidir. Bunun en büyük nedenlerinden biri ise milletin bütünlüğünü koruma açısından önemli olan, bölen çizgiyi, karşıtlığı bulmak, kötü adamın olumsuz imajını oluşturmak, İslam'ın etkisini önlemek ve Bulgar devletini tahrip eden dış siyasi güce başkaldırmaktır. Bu bağlamda Türklerin yani Müslümanların dönemler boyunca edebiyatta ortaya çıkan tüm etnik ve dini grupların en olumsuz özelliklere sahip olan grup olması şaşırtıcı değildir.

19. yüzyılda Balkanlar'ın ne siyasi ne milli ne dini ne de etnografik bütünlüğü bulunmamaktaydı. Bu dönemde Balkan milletleri türlü baskı ve propagandalarla kendi komşularını eritmeye çalıştılar. Bölgede kendi üstünlüklerini sağlamak için, 19. yüzyılın ilk yarısında sık sık din ve ırk çatışmaları, şiddet olayları ve isyanlar çıkarttılar. Osmanlı Devleti ise onları eğitim, kültür, ekonomik, sosyal ve siyasi hayatta birleştirmeye çalışarak kendi idaresini sürdürdü. Böylesine ayrı ve düşman unsurları yönetip yürütmekteki güçlük çoğu kez bu devletin üstünde kendi etkisini elbette ki gösteriyordu. Neticede Hristiyanların İslam düşmanlığı politikası çığ gibi büyüyerek kıtanın fikir dünyasını etkilemiş, Rusya ise Slav politikası sayesinde yine aynı mantaliteyle fikirleri etkilemeyi başarmıştır.

⁴⁷ Mevsim, "Bulgar Edebiyatı" ..., s. 601.

KAYNAKÇA

- Aleksieva, Anna. "Hristo Botev v natsionalniya razkaz na bulgarite". *İstoriografija i Savremeno Društvo*, Nauka i Savremeni Univerzitet. 2014.
- Aleksieva, Anna. "Hristo Botev: kanonizirane i komercializirane na obraza". Lodz. Slavica Lodziensia 2018.
- Aleksieva, Anna. "Travma, natsionalen metarazkaz i literaturnen kanon". *Druga Međunarodna Znanstvena Konferencija u Oblasti Književnosti i Jezika Zbornik Radova*, Univerzitet u Travniku Edukacijski Fakultet. Travnik 2014.
- Angelov, Bojan. *Bilgarska literatura*. T. I. Edison. Sofya 1923.
- Atanasov, Vladimir; Damyanova, Adriana; Černokojev, Nikolay. *Literatura za 7. klas*. Prosveta. Sofya 1996.
- Bakalov, Georgi. *Studii, statii, retsenzii*, T. I. Bilgarski pisatel. Sofya 1983.
- Blagoev, Dimitir. *Hristo Botev kato poet i jurnalist-literaturnokritičeski statii*. Sıst. G. Markov. Bilgarski pisatel. Sofya 1974. (Pırva publikatsiya v: sp. "Novo vreme" g. I. kn. 8. oktombri 1897 g.)
- Daskalov, Rumen. *Kak se misli Bilgarskoto vizrajdanje*. LİK. Sofya 2002.
- Dinekov, Petr. *Stara bilgarska literatura*. çast II. Nauka i izkustvo. Sofya 1953.
- Gradeva, Rositsa. "Turtsite v bilgarskata knijnina XV-XVIII v.". *Balkanski identičnost*. Fondatsiya "Otvoreno obşestvo". Sofya 2001.
- Güvenç, Bozkurt. *Türk Kimliği-Kültür Tarihinin Kaynakları*. Remzi Yayınevi. İstanbul 1998.
- İliev, Atanas. *Uçebnik po literatura, sistaven spored programata na srednite tehniçeski i mehaniçeski uçilišta i nagoden za pomagalo na trgovskite i dr. uçilišta*. Temenuga. Tirnovo 1927.

- İsov, Myumyun. *Nay-različniyat sised. Obrazit na osmantsite (turtsite) i Osmanskata imperiya (Turtsiya) v bulgarskite učebnitsi po istoriya prez vtorata polovina na XX vek.* İMİR. Sofya 2005.
- Kinov, İvan. *Viorijenata borba na bulgarskiya narod sreštu osmanskoto gospodstvo.* Dirjavno Voenna İzdatelstvo. Sofya 1961.
- Kolevski, Vasil. *Problemi na sotsialistiçeskiya realizam v bulgarskata literatura sled 9 septemvri 1944 g.-Oçertsi po istoriya na bulgarskata literatura sled 9 septemvri 1944 godina.* BAN. Sofya 1979.
- Kosev, Aleksandır. "Anti-Kamburov ili grıbnakit na bulgarskata literatura e politiçeski". *Bulgarskiyat kanon? Krizata na literaturnoto nasledstvo.* NBU. Sofya 1998.
- Mevsim, Hüseyin. "Bulgar Edebiyatı". *Balkanlar El Kitabı.* Akçağ Yayınları. Ankara 2017.
- Mevsim, Hüseyin. "“Uyanış Çağı Bulgar Edebiyatında Romantik Bir Eser: Georgi Rakovski'nin Orman Yolcusu Poeması”". *Batı Kültür ve Edebiyatlarında Romantizm.* Ankara Üniversitesi Yayınları. Ankara 2015.
- Pars, Melahat. *Batılıların Osmanlı ve İslam Algısı.* Tiydem Yayıncılık. Ankara 2014.
- Pastuhov, İvan; Stoyanov, İvan. *İstoriya na bulgarskiya narod. Uçebnik za VIII klas na gimnaziite i za pedagogiçeskite uçilišta.* Knigoizdatelstvo Hr. G. Danov. Plovdiv 1929.
- Penev, Boyan. *Hristo Botev, po sluçay petdesetgodıšninata ot smurtta mu.* Dirjavna peçatnitsa. Sofya 1926.
- Schwan, Stephan. *Bildwissenschaft (Psychologie).* Suhrkamp Verlag. Munich 2005.
- Slaveykov, Penço. *Sıbrani sıçineniya.* Tom 5. Bilgarski pisatel. Sofya 1959.
- Stoyanov, Zahari. "Hristo Botyov." *Sıçineniya.* Tom II. Bilgarski pisatel. Sofya 1983.
- Todorova, Olga. *Pravoslavnata tsırkva i bulgarite, XV-XVIII. vek.* Prof. Marin Drinov. Sofya 1997.

Ulağlı, Serhat. *İmgebilim-“Öteki”nin Bilimine Giriş*. Sinemis Yayınları. Ankara 2006.

Vazov, İvan. “Hristo Botev. Kritičeska studiya”. *Sıbrani sıçineniya*, T. 20. Bılgarski pisatel. Sofya 1979.

Veliçkov, Konstantin. “İstanbul’dan Hatıralar, 1870–1890” (Çeviren: Hüseyin Mevsim). Kitap Yayınevi. İstanbul 2017.

Ангелова, Весела. “10 интересни факта за Христо Ботев”. Erişim 08. 04.2020. <https://www.10te.bg/lichnosti /10-interesni-fakta-za-hristo-botev>.

Ботев, Христо. “Майце си”. Erişim 20.04.2020. www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&WorkID=3&Level=1.

Ботев, Христо. “На прощаване в 1868 г.”. Erişim 25.04.2020. www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&WorkID=9&Level=1.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI:
Çalışmamızın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.